

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Journal of the Faculty of Divinity of Çukurova University

Cilt / Volume: 23 • Sayı / Issue: 1 • Haziran / June 2023 • 38-52

e-ISSN: 2564-6427 • DOI: 10.30627/cuilah.1268887

İSLÂM HUKUKUNDA İRADE BEYANINDA YAPILAN HATANIN SÖZLÜ TASARRUFLARA ETKİSİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLER

Opinions on the Effect of the Mistake in the Declaration of Will in Islamic Law on Verbal Dispositions

Mehmet Selim ASLAN

Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri
Bölümü, Van, Türkiye

Assoc. Prof., Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Divinity, Department of Basic
Islamic Sciences, Van, Türkiye

msaslan@yyu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-6758-8203>

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/ Received: 21.03.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 20.05.2023

Yayın Tarihi/Published: 30.06. 2023

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Mehmet Selim Aslan)

Telif/Copyright: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/Published by Çukurova University Faculty of Divinity, 01380, Adana, Turkey. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

İSLÂM HUKUKUNDA İRADE BEYANINDA YAPILAN HATANIN SÖZLÜ TASARRUFLARA ETKİSİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLER

Opinions on the Effect of the Mistake in the Declaration of Will in Islamic Law on Verbal Dispositions

Öz

İnsanın hayatında önemli yer tutan hukukî işlemlerin varlığı kasıt gösteren söz ve yazı gibi beyanların bulunmasına bağlıdır. Çünkü kasıt, ancak beyan vasıtalarıyla dışa aksettirilebilir. İslam hukukunda prensip olarak bâliğ ve akıllı olan kimsenin hukukî tasarruflarla ilgili sözleri kasıtlı bir şekilde söylediği kabul edilir. Bu nedenle sözlü tasarruflarla ilgili beyanı hatayla telaffuz ettiğini iddia eden kimseden iddiasını ispat etmesi istenir. Ancak bazen kasıtsız bazen kasıtlı olmak üzere beyan ile kasıt arasında uyum bulunmayabilir. Beyan ile kasıt arasında uyumsuzluk varsa beyana hukukî sonuçlar terettüp eder mi? Böyle bir durumda beyana mı itibar edileceği yoksa kasta mı öncelik verileceği, fakihler arasında tartışmalı bir konudur. Bu nedenle çalışmada hatayla meydana gelen sözlü tasarrufların hukukî açıdan değerini ve mezheplerin konuyla ilgili görüşlerini konu edindik. Burada, mezheplerin hata neticesinde meydana gelen sözlü tasarruflara ilişkin yaklaşımlarının belirlenmesini hedefledik. Böylece çalışmada "hata"nın mahiyeti ve kapsamını, akıt ve tasarruflara etkisini, fakihlerin konuyla ilgili görüşlerini ortaya koymayı amaç edindik.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Sözlü Tasarruf, İrade Beyanı, Hata, Hatanın Etkisi.

Abstract

The existence of legal transactions, which have an important place in human life, depends on the presence of statements such as words and writings that show intention. Because intention can only be reflected outwardly using accounts. In Islamic law, in principle, it is accepted that an adult and intelligent person speaks words related to legal acts intentionally. For this reason, the person who claims he pronounced the statement about verbal dispositions by mistake is asked to prove his claim. However, there may be a discrepancy between the statement and the intention, sometimes unintentionally and sometimes intentionally. If there is a discrepancy between the declaration and the intention, does the declaration have legal consequences? In such a case, whether to prioritise the statement or the intention is a controversial issue among jurists. For this reason, in this study, we have focused on the legal value of verbal dispositions that occur by mistake and the views of the sects on the subject. Here, we aimed to determine the approaches of the sects regarding verbal tendencies that arise as a result of mistakes. Thus, in this study, we aimed to reveal the nature and scope of "mistake", its effect on contracts and dispositions, and the views of the jurists on the subject.

Keywords: Islamic Law, Verbal Disposition, Statement of Will, Error, Effect of Error.

GİRİŞ

İnsanın sözlerini kastederek söyleyip söylemediğinin hukukî açıdan önemli sonuçları vardır. İnsanın kastederek söylediği sözlere hükümlerin bağlanması tabiidir. Zira kasıt neticesinde söylenen lafızlar, -hezil durumu hariç- kişinin bilerek ve isteyerek sarf ettiği ve hukukî sonuçlarını amaçladığı ifadelerdir. Ancak insan bazen hukukî sonuçları olan lafızları kastetmeden ağzından kaçırabilmektedir. Böyle bir durumda söylenen lafızlara hukukî sonuçlar terettüp eder mi? Zira lafızların hatayla söylenmesi durumunda irade ile beyan arasında bir çatışma söz konusudur. Bu durumda beyana mı, iradeye mi yoksa her ikisine birlikte mi riayet edeceği fıkıh mezhepleri arasında tartışma konusu olmuştur. Nitekim dört mezhep fakihleri hem usûl hem furû eserlerinde bu meseleye yer ayırmışlardır. Her mezhep takip ettiği metodolojiyi dikkate alarak meseleye çözümler sunmuştur. Sadece iradeye mi yoksa beyana mı itibar edileceği ile ilgili görüşlerden hangisinin daha isabetli olduğunu ortaya koymak, delilleriyle birlikte mezheplerin görüşlerini tartışmakla mümkündür.

Hukukî işlemlerin gerçekleşmesi rızâya ve irade beyanına dayanır. Bir lafzın hatayla söylenmesinde olduğu gibi rızânın bulunmaması hâlinde beyana mı yoksa iradeye mi itibar edilmelidir? Hatayla söylenen lafızlara hukukî neticelerin terettüp edip etmeyeceği bu kapsamda tartışılmıştır. Nitekim hatayla ifade edilen irade beyanına bazı mezhepler tarafından hukukî sonuçlar bağlanmıştır. Hatayla söylenen lafızların hukukî değerinin ne olacağı, klasik dönem fıkıh eserlerinde bir başlık altında ele alınmayıp ilişkili olduğu konular arasında dağınık bir şekilde incelenmiştir. Fıkıh usûlü eserlerinde ehliyeti sakatlayan veya ortadan kaldıran durumlar kapsamında hataya ilişkin sadece genel bilgiler verilmekle yetinilmiştir. Klasik dönem fıkıh literatüründe hatayla ilgili hükümler sistematik olarak ele alınmamıştır. Zira ilgili hükümler nikâh, talâk, satış akdi gibi konular kapsamında incelenmiştir. Hukukî işlemlerdeki önemi ve sözlü tasarruflara etkisi bakımından hatanın müstakil olarak incelenmemiş olması, konuyu daha önemli hale getirmiştir. Her ne kadar hata ile ilgili çalışmalar yapılmışsa da yapılan çalışmalar hatayı akit konusunda, akit konusunun kıymetinde, şer'î hükümde ve akit yapılan şahısta hata olmak üzere genel hatlarıyla konu edinmiştir.¹ Bu hususlar çalışmada incelenecek hata kapsamının dışında kalmaktadır. Çalışmamız ise hatanın sözlü tasarruflarla ilgili irade beyanındaki etkisi ve zıddı olan kasıtlı ilişkisi hakkındadır. Bu nedenle çalışma, fakihlerin hatanın sözlü tasarruflara etkisine ilişkin görüşlerini sunmayı amaçlamaktadır. Öncelikle konunun kapsamının belirlenmesi ve daha iyi anlaşılabilmesi için hatanın mahiyeti üzerinde duracağız.

1. HATA KAVRAMI

Sözlükte sevabın zıddı, yoldan sapmak gibi anlamları ifade eden hata,² “*hakkında insanın kastı bulunmayan şey.*” olarak tarif edilir.³ Bu tanıma göre hata, kişiden kasıt olmadan meydana gelen hem fiilî hem sözlü tasarrufları kapsar. Zira kişinin bir hedefi nişanlayıp kastı olmaksızın bir insanı vurması fiilde hata; onun hanımına “sen hoşsun” sözü yerine hatayla “sen boşsun” demesi sözde hataya örnek olarak gösterilebilir. Hanefî usûlcülerinden Sadrüşşerî'a hatayı “*Kişinin tam bir kasıtlı kastetmeksizin bir fiilde bulunmasıdır.*” diyerek hata durumunda bulunan kastın, tam kasıt olmadığına, aksine hata hâlinde bulunan kastın eksik kasıttan ibaret olduğuna vurgu yapmaktadır.⁴ Çünkü kastın eksiksiz olması fiili ve fiilden etkilenen nesneyi aynı anda kastetmekle olur. Ancak hata durumunda avlamak amacıyla av hayvana ateş edip bir insana isabet etmede olduğu gibi mef'ûl kastedildiği hâlde fiilin kendisi kastedilmiştir. Zira burada ateş

¹ İslam Demirci, “Hata Sebebiyle İrade ve Beyan Arasında Meydana Gelen Uyuşmazlığa Fukahanın Yaklaşımı”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 21 (2013), 259-292; Üveys Ateş, “İslam Hukukunda Fesih Hakkı Doğuran Bir Sebep Olması Açısından Akitte Yapılan Hata ve Türleri”, *Edebali İslâmiyat Dergisi* 2/3 (2018), 47-75. Demirci ve Ateş tarafından yapılan bu çalışmalar hatanın hukuktaki etkisini genel olarak inceleme konusu yapmıştır.

² Ebü'l-Fazl Cemâluddîn İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, ts.), 3/65.

³ (الخطأ : هو ما ليس للإنسان فيه قصد) es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürçânî, *et-Ta'rîfât*, thk. Muhammed Sıddık el-Minşâvî (Kahire: Dâru'l-Fazîle, 2004), 88.

⁴ (هو أن يفعل فعلا من غير أن يقصده قصدا تاما) Ubeydullah b. Mes'ûd Sadruşşerî'a, *et-Tavzîh fi ħalli ğavâmizi't-Tenkih (Teftâzânî'nin Şerhu't-Telvihi ile birlikte)* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 2/411.

etme fiiline yönelik kasıt bulunduğu hâlde ateşin isabet ettiği şahsa yönelik kasıt yoktur. İslam hukuku literatüründe hata yapan kişiye *muhtî* ve *hât'i* denilmektedir. Nitekim muhtî' "*Doğru olanı kastetmekle birlikte kastı olmaksızın fiiliyle doğru olmayan şeyin vaki olduğu kimsedir.*" şeklinde tarif edilirken⁵ hâtî' de "*Kastı olmaksızın ağızından talâk ve köle azat etmeye ilişkin söz çıkan kimsedir.*" şeklinde tanımlanmaktadır.⁶

Hata, kastın karşıtı olarak kullanılır. Çünkü kasıt genel anlamıyla bilerek bir şeyi elde etmek demektir.⁷ Nitekim Hanefî fakihlerinden Serahsî (ö. 483/1090), başkasına ait bir malı gasbeden şahsın günahkâr olup olmamasını onun aldığı malı hatayla mı yoksa kastederek mi aldığına bağlı olduğunu savunur. Çünkü başkasının malını gasbeden şahıs, malın kendisinin olmadığını bildiği hâlde irade ve kastıyla malı almışsa günahkâr olurken aldığı malın hatayla kendisine ait olduğunu düşünerek almışsa günahkâr olmaz. Çünkü "*Ümmetimden hata, unutmaya ve zorlama kaldırılmıştır.*"⁸ rivayeti hata, unutmaya ve ikrah durumlarında günahın bulunmadığını göstermektedir. Malı kendisine ait olduğu düşüncesiyle alan şahıs, gasbetmek kastı bulunmadığından dolayı hukuken uhrevî hükümlerde mazur görülür. Ancak başkasına ait bir malı alan şahıs günahkâr olsun veya olmasın dünyevî hükümlerden sorumlu tutulur. Nitekim fıkıh kitaplarında bildirildiğine göre kişi hatayla bile olsa aldığı malı sahibine vermelidir.⁹

Hatanın mahiyetinin daha iyi anlaşılması için zıddı olan *kasıt* hakkında bilgi vermek gerekir. Sözlükte kolay yolu takip etmek, orta ve doğru yolu tutmak, adaletli olmak, bir şey yapmak, azmetmek, tutumlu olmak, bir şeye yönelmek¹⁰ anlamlarına gelen kasıt sözcüğünün ilk dönem fıkıh eserlerinde, sıkça kullanılmasına rağmen onunla ilgili tanımlara rastlanmaz. Fakat akıl hastası ve çocuk gibi şahısların hukukî işlemlerinin incelendiği yerlerde ve hezl, hata, hile, ikrah gibi konularda fakihlerin kasta ilişkin görüşlerini ortaya koyacak bilgi bulunmaktadır.

Şâfiî fakihlerden Gazzâlî (ö. 505/1111), ahlakla ilgili olan eserinde "*İnsanı harekete geçiren, bir işe sevk eden bizzat hedef ve gayelerdir. Harekete geçiren bu gaye, niyet edilen maksadın bizzat kendisidir ve sevk edici gayeyi elde etmeye yönelme ise kasıt ve niyettir.*" diyerek insanın güttüğü gayeye ve ulaşmak istediği hedefe yönelmesine kasıt denildiğini belirtir. Gazzâlî, burada gayeye yönelmeye "kasıt" ve gayenin kendisine de "bâ'is" denildiğini söyler.¹¹ Onun dediklerine göre söz veya fiillerin neticelerine yönelmeye kasıt denilir. Çağdaş İslam hukukçularından Muhyuddîn Ali el-Karadâğî, elde edilmek istenen gayeyi ve bu gayenin elde edilmesini sağlayan sözleri dikkate alarak kasıt kavramını "*Hem beyan hem de beyanın doğurduğu sonuca yönelmektir.*" şeklinde tarif eder.¹² İki tanımdan yola çıkarak kasıt kavramı, "*Hukukî bir tasarrufta bulunan kimsenin bilerek ve isteyerek tasarrufun doğurduğu neticeye yönelmesi veya hukukî işlemlerden elde edilmek istenen neticedir.*" tarzında tarif edilebilir. Örneğin kira akdinde ev sahibinin kira bedeline sahip olması; kiracının da kiraladığı evin menfaatinden yararlanması şeklindeki gayeleri veya bu gayeye yönelmeleri kasıtlarını oluşturur.

Bir kimse dalgınlık ve dikkatsizlik gibi nedenlerle ve ikrah durumu gibi dış etken olmadan bir gayeye yönelmesinde kastıyla uyuşmayan irade beyanında bulunması durumunda hatanın varlığından söz edilebilir. Buna göre hata, akdin taraflarından birisinin söylemek istediği söz veya yapmak istediği fiil yerine istem dışı, başka bir söz söylemesi veya fiilde bulunması tarzında kastını yanlış beyan etmesidir. Örneğin kira akdine yönelik kasıt bulunmayan bir kimsenin söylemek istediği söz yerine bu akdin meydana gelmesine vesile olan bir lafzı istem dışı söylemesi durumunda hata söz konusudur.

⁵ Ebû Zeyd Abdullâh ed-Debûsî, *Takvîmü'l-edille fî uşûli'l-fîkh*, thk. Halil Muhyiddîn el-Meys (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001), 435.

⁶ (الخاطئ: هو أن يريد الرجل غير الطلاق فسبق على لسانه الطلاق والعناق) Ebû Bekr Alâüddîn es-Semerkindî, *Tuhfetü'l-fukahâ* (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1984), 1/196.

⁷ Debûsî, *Takvîmü'l-edille*, 435.

⁸ Ebû Abdullah İbn Mâce, *Sünenu İbn Mâce*, thk. Şu'ayb el-Ernevût vd. (Dâru'r-Risâle el-'Âlemiyye, 2009), "Talâk" 16.

⁹ Şemsü'l-eimme es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beirut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 11/49.

¹⁰ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 3/353-354.

¹¹ Ebû Hamid Muhammed el-Gazzâlî, *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn* (Kahire: Dâru's-Şa'b, ts.), 14/2690.

¹² Ali Muhyeddîn el-Karadâğî, *Mebde'u'r-riğâ fî'l-uğûd* (Beirut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmî, 2008), 1/259.

Allah haklarıyla ilgili olan konularda kural olarak hata mazeret sayılır. Örneğin gerekli gayret gösterildikten sonra ictihadda yapılan hata; araştırmadan sonra kıblenin tayininde yapılan hata; av düşüncesiyle bir insanı hedef alarak öldürmedeki hata, Allah hakkını düşüren mazeret sayılmıştır. Bu durumda ictihadda bulunma noktasında hata eden müctehid günahkâr olmaz, hatta bir ecir alır, kible yönünü belirlemede hata eden şahsın namazı caizdir ve hatayla bir insanı öldüren kişi taksir olarak değerlendirilen dalgınlık ve dikkatsizlikten doğan günah ile günahkâr olduğu ve dolayısıyla kasıtlı öldürme günahı ile günahkâr olmadığı düşünülür.¹³

Kul hakkının sâkit olmasında hata, geçerli mazeret sayılmaz. Öyleyse bir kimse, kendisine ait olduğunu zannederek başkasının malını yemesinde ya da av zannederek birisinin hayvanına ateş etmesinde olduğu gibi, hatayla başkasına ait bir malı itlaf ederse itlaf ettiği malı tazmin etmekle sorumlu tutulur. Şu var ki, itlaf edilen malın tazmin edilmesi, hatayla yapılan itlaf fiilin cezası değildir. Aslında tazmin malın dokunulmazlığına dayanır. Zira hatanın mazeret olarak görülmesi, malın dokunulmazlığına aykırı düşmez ve bu yüzden mal tazmin ettirilir. Telef edilen malın tazmin ettirilmesinin hatayla meydana gelen fiilin cezası olmadığı aksine telef edilen malın bedeli olduğu, birden fazla kişiler tarafından bir şahsa ait malının itlaf edilmesinde bir şahsın itlaf etmesinde olduğu gibi sadece bir tazminin gerekli görülmesinden anlaşılır. Zira başkasının malını telef eden bu kişilerden telef ettikleri malın bedeli tazmin ettirilir. Bu da tazminin fiilin cezası olmadığı, aksine telef edilen malın bedelinin ödemesi olduğuna delalet etmektedir. İtlaf edilen malın tazmin edilmesi, suç olan fiilin karşılığı olsaydı, suçlu kişilerin her ferdine ayrı ayrı olmak üzere tam bir damân yani ödeme gerekecekti.¹⁴ Bu konuda şu husus da gerekçe olarak gösterilebilir: Başkasına ait bir malın itlaf edilmesi noktasında tazminin gerekli görülmesi, mağdur tarafın hakkını korumaya yöneliktir.¹⁵

İslam hukukunda kefaretin düşmesi noktasında hata hukuken geçerli mazeret sayılmaz. Hata eden şahıs ihtiyatlı davranmadığı, aksine dikkatsiz davrandığından ötürü tamamen kusursuz sayılamaz. Bu nedenle hata ceza ve ibadet tarafı bulunan kefaretin gerekmesi noktasında sebep olmaya uygun görülmüştür. Ayrıca kefarete eksik bir ceza olduğundan ötürü ibâha ile hazr arasındaki sebep -ki o da hatadır- kefaretin vacip olması noktasında yeterli sayılmıştır. Zira av hayvana ateş etme fiili, asıl itibariyle mubahtır, ancak ateş sırasında dikkatsiz davranmak yasaktır. Cinâyet olma hususunda hatayla öldürme kâsır yani eksik bir cinayettir. Bu nedenle, yapılan hata, tıpkı kendisi gibi, eksik ceza olan kefarete konusunda yeterli görülmüştür.¹⁶

Buna rağmen hatanın hukukî işlemlere olan etkisi doktrinde tartışmalı konulardan biri olmuştur. Doktrinde bir kimse, başka bir şey kasteder, ancak hata neticesinde dili sürçerek talâk beyanını ağzından kaçırırsa talâkının vâki olup olmayacağı ve aynı şekilde kişi hatayla satışla ilgili söz söylerse satış akdinin in'ikâd edip etmeyeceği mezhepler arasında tartışmalara neden olmuş meselelerdendir. Bu konuda genel itibariyle iki görüş ileri sürülür. Konunun sistematığı açısından meseleyi hatayla ağızdan kaçırılan söze hüküm bağlanacağını savunan ve buna karşı çıkan şekilde iki ana başlık altında inceleyeceğiz.

2. HATANIN SÖZLÜ TASARRUFLARA ETKİSİ

Hatanın akitlere ve sözlü tasarruflara tesir edip etmediği konusunda mezhepler arasında görüş ayrılıkları vardır. Şöyle ki hiç kastetmediği hâlde ağızdan evlenme, boşama, satma veya satın alma hakkında sözler çıkan muhtîin tasarruf ve akitlerinin hükmü doktrinde tartışma konusu olmuştur. Konuyu hatayla söylenen sözleri Hanefiler gibi değer biçenler ve Hanefiler dışındaki diğer üç mezhep fakihleri gibi herhangi bir değer atfetmeyenler şeklinde iki ana başlık altında ele alacağız.

¹³ Zeynüddîn b. İbrâhîm İbn Nüceym, *Fethu'l-ğaffâr fi şerhi'l-Menâr el-Ma'rûf bi Mişkâti'l-envâr fi uşûli'l-Menâr* (Mısır: Şirketu Mektebi ve Matba'ati Mustafa el-Bânî, 1936), 3/132.

¹⁴ Alâuddîn b. Ahmed Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr 'an uşûli Fahri'l-İslâm el-Pezdevî* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1997), 4/535; İbn Nüceym, *Fethu'l-ğaffâr*, 3/132-133.

¹⁵ H. Yunus Apaydın, "Hata", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/439.

¹⁶ Ebû Muhammed Celâleddîn Ömer el-Habbâzî, *el-Muğnî fi uşûli'l-fikh*, thk. Muhammed Mazhar Bekâ (Mekke: et-Turâsu'l-İslâmî, 1403), 396-397; Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 4/535.

2.1. HANEFİ MEZHEBİNE GÖRE HATANIN SÖZLÜ TASARRUFLARA ETKİSİ

Hanefî fakihleri hatanın etkisini feshedilebilen akit ve tasarruflar ile feshedilmeye müsait olmayanlar şeklinde incelemektedirler:

Hanefî mezhebine göre feshi kabil olmayan nikâh akdinin geçerli olması için kasıt şart koşulmadığından hiç kastetmeksizin ağızdan nikâha ilişkin sözler çıkan hâtînin nikâhu geçerli sayılır. Hanefî fakihler hâzilin nikâh akdinin geçerli olmasından hareket ederek nikâh akdinin gerçekleşmesi için kastın şart olmadığını savunurlar. Şöyle ki onlar, nikâh akdine kastı bulunmayan hâzil kimsenin yaptığı nikâh hukukî açıdan geçerli olduğu gibi kastetmeden ağızdan nikâhla ilgili sözler çıkan muhtînin nikâhını da geçerli sayarlar. Zira hatadan dolayı kasıt yok olmaktadır. Hâlbuki nikâh akdinin kurulması için kasıt unsuru şart değildir. Çünkü kasıt bulunmadığı halde de meydana gelen nikâh akdi geçerlidir.¹⁷

Bu mezhepte nikâh akdi gibi hatayla ağızdan talâkla ilgili sözler kaçırın kimsenin talâkı da vâki olur. Söz gelimi hanımına “bana su ver” demek isteyen kimsenin hatayla ağızdan kaçırıldığı “sen boşsun” ifadesinde kastı bulunmadığı hâlde, hanımı boşanmış olur. Çünkü hata nedeniyle, kasıt yok olmaktadır. Hâlbuki talâkın vuku bulması için kasıt şart değildir. Nitekim boşamaya kastı olmayan kimsenin (hâzil) şakayla ifade ettiği talâkı, geçerli sayılır.¹⁸ Hanefî usûlcülerden Pezdevî (ö. 482/1089) ve İbn Melek (ö. 797/1395), İmam Şâfiî'nin (ö. 204/820) muhtî uyuyan şahsa (nâim) kıyas ettiği, uyuyan şahsın talâkı hukuken vâki olmadığı gibi muhtînin de talâkının geçerli olmadığı görüşünü benimsediğini aktardıktan sonra muhtînin ihtiyârının bulunmasını gerekçe göstererek onun yaptığı kıyasın zayıf kıyas olduğunu söylerler. Zira muhtî' taksiri bulunmakla birlikte sözlerinin ne anlama geldiğini de bilmektedir.¹⁹

Hanefîlerden Abdülaziz el-Buhârî (ö. 730/1330) de kasıt insanın içinde gizli olan ve dolayısıyla vâkıf olunamayan bir durum olduğundan hükmün kastın varlığına değil, onun varlığına delâlet eden zâhir sebebe bağlanacağını belirtir. Zira Abdülaziz el-Buhârî hükmün kastın yerine geçirilen (ikâme edilen) bulûğ ve akla bağlanacağını söyler. Buna göre bulûğ ve akıl sayesinde kişinin kasıt ehliyeti (ehliyetü'l-kasd) sahibi olduğu ve bu yüzden bulûğ çağında akıl başında olan kimse tarafından meydana getirilen hukukî işlemlerinin kasıt neticesinde gerçekleştiği kabul edilir. Hanefî fakihlerin, talâkın geçerli olması noktasında kasıt unsurunun şart olmadığını belirtmelerinin aksine Abdülaziz el-Buhârî, “ehliyetü'l-kasd” gibi bir ehliyeti öne çıkararak bâliğ ve akıllı olan kimselerin kasıt sahibi kabul edildiklerini ve bunlar tarafından meydana getirilen talâk gibi hukukî tasarruflarının geçerli olduğunu savunur.²⁰

Öte yandan Hanefî mezhebinde bu konuda farklı görüş beyan eden fakihler de vardır. Örneğin son dönem Hanefî fakihlerinden İbn Nüceym (ö. 970/1563) muhtînin talâkını hâzilin talâkından farklı değerlendirir. Çünkü hâzil talâkla ilgili lafzı inatla (mukâbere) söylediği hâlde muhtî' kastı olmadan ve bilmeden talâk sözlerini istemsiz bir şekilde ağızdan çıkarır. Bu nedenle hâzilin talâkı kazâen ve diyâneten (fetvâ) vâki olur. Muhtînin talâkı ise sadece kazâen

¹⁷ Kâsânî, hata ile ağızdan nikâh sözleri çıkan muhtînin evlenmesinin câiz olduğuna ilişkin olarak “Zira hata ile sabit olan sadece kasıttır” sözünü gerekçe gösterir. Fakat bu söz “Zira hata ile yok olan kasıttır” sözünü yerine yanlışlıkla yazılmış olmalıdır. Çünkü kasıt, hata sebebiyle meydana gelmez, aksine yok olur. Bu yüzden burada الغائت sözcüğü yerine yanlışlıkla الثابت sözcüğü yazılmış olmalıdır. Ayrıca Kâsânî muhtînin verdiği talâkın geçerli olmasına ilişkin getirdiği gerekçede الغائت sözcüğünü kullanmıştır. Yani hata sonucu yok olan kasıttır ki nikâhın gerçekleşmesi veya talâkın vâki olması için kasıt şart değildir. Bundan hareketle biz de Kâsânî'nin, muhtînin bulunduğu nikâhın geçerli olduğuna ilişkin getirdiği gerekçede “Hata ile sabit olan kasıttır” sözünün yerine “hata ile yok olan kasıttır” sözünü dikkate alarak nakilde bulduk. Karşılaştırma için bk. Alâüddîn Ebû Bekr el-Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'i' fî tertibi's-şerâ'i'*, thk. Ali Muhammed Muavviz ve Adil Ahmed Abdülmecûd (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2010), 3/558-559, 4/219.

¹⁸ Debûsî, *Takvîmü'l-edille*, 435; Semerkandî, *Tuḥfetü'l-fukahâ'*, 1/196.

¹⁹ Ebü'l-Usr Fahrü'l-İslam el-Pezdevî, *Uşûlü'l-Pezdevî: Kenzu'l-vuşûl (Abdülaziz el-Buhârî'nin Keşfü'l-esrâr'i ile birlikte)* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997), 4/535-536; Abdülatif İbn Melek, *Şerḥu Menâri'l-envâr fî uşûli'l-fıkh*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2004), 369.

²⁰ Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 4/536.

vâki olur, diyâneten vâki olmaz.²¹ Ancak İbn Nüceym'in bu görüşünün aksine, Hanefî doktrininde genel anlayış muhtîin talâkının hem kazâen hem diyâneten yani mutlak surette vâki olduğu yönündedir.²²

Feshi kabil olan satış akdiyle alakası bulunmayan bir sözü söylemek isteyen kimsenin yanlışlıkla satış akdiyle ilgili irade beyanında bulunması da fıkıhta bu kapsamda incelenen meselelerdendir. Örneğin "Sübhanallah" gibi satışla hiç ilgisi bulunmayan bir lafzı diyeceğine hatayla ağzından "şunu sana şu kadara sattım" şeklinde satış akdine ilişkin sözler çıkan kimsenin satış akdinin hükmü de fukahâ arasında tartışmalıdır. Zira kişi söylemek istediği söz yerine hatayla satış akdine ilişkin beyanda bulunmaktadır. Hata sırasında ihtiyârın faraza mevcut olduğunu kabul eden Hanefî fakihler, ihtiyârın bulunmasını dikkate alarak mutîin satış akdini mükrehin satış akdi gibi değerlendirerek mutîin rızâsı bulunmadığı için satış akdinin mun'akit fakat fâsid olduğunu belirtirler. Hanefîler irade beyanındaki hatayı feshedilebilen akitlerde ifsâd sebebi olarak görürler. Ayrıca muhtîin satış akdinin fâsid de olsa mun'akit olması için, muhatabı olan karşı tarafın onun hatayla irade beyanında bulunduğunu kabul etmesi gerekir.²³ Zira asolan, sözlü tasarruflarda tarafların kasıtlarının dikkate alınması, hatayla irade beyanında bulunma iddiasının kabul edilmemesidir. Çünkü karineye dayanmadan hata iddiasının kabul edilmesi hukukî işlemlerde istikrarsızlığa sebep olabilir.²⁴

Yukarıda geçtiği üzere kastın insanın içinde gizli olmasını ve vâkıf olunabilen bir husus olmadığını göz önünde bulunduran Hanefî fakihler, hukukî işlemlerin hükmünü, kastın varlığına bağlamaz, aksine kastın varlığını gösteren ve zâhir sebep olan bulûğ ve akıl vesilesi ile elde edilen "kasıt ehliyetine" bağlarlar.²⁵ Hanefî mezhebine göre akli bulunan ve bulûğ çağında olan her insanın prensip olarak kasıt sahibi olduğu kabul edilir. Bu nedenle bâliğ ve akli başında olan muhtîin (hata eden kişi) kastının var kabul edildiği varsayımından hareketle icâre ve satış akdi gibi konusu mal olan hukukî işlemlerin geçerli olduğu benimsenmiştir.

Hanefî mezhebine göre kasıtsız bir şekilde ağzından satış akdine ilişkin sözler çıkan muhtîin satış akdinin hükmü, tehdit altında olan kişinin (mükreh) satış akdinin hükmü gibidir. Muhtîin satış akdinin bu hükme bağlanabilmesi için, karşı taraf onun hatayla bu sözü söylediğini kabul etmelidir. Çünkü onun salt hata iddiası dikkate alınmaz. Dolayısıyla kasıt ehliyeti bulunan muhtîin ihtiyârı bulunduğu için hatayla kurduğu satış akdi, mun'akit olurken rızâsı bulunmadığı için fâsid olarak in'ikad eder. Kısaca muhtîin satış akdi mun'akittir, fakat fâsiddir.²⁶ Nitekim Hanefî usûlcülerden Pezdevî hatayla ağzından satış akdine ilişkin sözler kaçırarak kişinin yaptığı akdin hükmü hakkında Hanefî doktrininde kabul görmüş yaklaşımdan hareketle satış akdinin mun'akit olması gerektiğini ancak ihtiyârı bulunduğu halde rızâsı bulunmadığı için mükrehin satış akdi gibi olduğunu söyler.²⁷ Onun bu sözlerini şerh eden Abdülaziz el-Buhârî de "konu hakkında ahabımızdan herhangi bir rivâyet yoktur" diyerek²⁸ sözlerini alıntılıdığımız Pezdevî'nin bu doktrin genel yaklaşımından hareket ettiğine vurgu yapar. Nitekim ilk dönem Hanefî usûlcüler muhtîin nikâh ve talâkı gibi fehisi kabil olmayan akitlerin geçerli olduğunu savunurken satış akdi gibi feshedilmeye elverişli olanların da fâsid olduğunu savunurlar.²⁹

Hanefî fakihleri muhtîin nikâh ve talâkının geçerli olduğu şeklindeki görüşleri için kıyas prensibini dayanak olarak kullanırlar. Onlar, muhtîin talâkını hâzilin talâkına kıyas ederek hâzil boşamayı kastetmediği halde talâkı vaki olduğu gibi muhtîin talâkının da vuku bulduğunu

²¹ Zeynüddîn b. İbrâhîm İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râ'îk şerhu Kenzi'd-dekâ'ik*, thk. Muhammed Ali Beyzûn (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), 3/450.

²² Ebü'l-Hasen Rükünlislâm Alî es-Suğdî, *en-Nütef fi'l-fetâvâ* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996), 223; Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 4/535; Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ*, 1/196; Habbâzî, *el-Muğnî*, 397.

²³ Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 4/537; Sadruşşerî'a, *et-Tavzîh*, 2/413; İbn Melek, *Şerhu Menâri'l-envâr*, 369.

²⁴ Ateş, "İslam Hukukunda Fesih Hakkı Doğuran Bir Sebep Olması Açısından Akitte Yapılan Hata ve Türleri", 51.

²⁵ Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 4/536.

²⁶ Debûsî, *Takvîmü'l-edille*, 435; Habbâzî, *el-Muğnî*, 397-398; Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddîn et-Teftâzânî, *Şerhu't-Telvîh alet't-Tavzîh li metni't-Tenkîh* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 2/413; İbn Nüceym, *Fetûhul-gaffâr*, 3/133.

²⁷ Pezdevî, *Uşûlü'l-Pezdevî*, 4/537.

²⁸ Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 4/537.

²⁹ Debûsî, *Takvîmü'l-edille*, 435.

belirtirler. Zira Hz. Peygamber “*Üç şey vardır ki bunların ciddisi de ciddi, şakası da ciddidir: Nikâh, talâk ve rec’at.*”³⁰ buyurmuştur. Hanefiler bu rivayetten hareketle hâzilin köle azat etme, evlenme ve boşamanın geçerli ve bağlayıcı olduğunu savunurlar. Onlar bu tasarruflara ilişkin lafızları şaka amacıyla söyleyen hâzilin onların hukukî neticelerini kastetmese de onun köle azat etme, nikâh ve talâk gibi hukukî işlemlerinin geçerli sayılmasını bu rivayete dayandırmaktadırlar. Hanefî fakihler hâzilin tasarruflarının geçerli kabul edilmesi hükmünü, kıyas yoluyla hatayla ağızdan talâka ilişkin lafızlar kaçırın hâtiin tasarruflarına da teşmil etmişlerdir.³¹

Konusu mal olmayan ve fesih ihtimali bulunmayan talâk gibi tasarruflar şakayla yapılırsa üç şeyin şakasının ciddi olduğunu bildiren hadis gereğince sahihtir. Muhtî’ boşamaya yönelik kastı bulunmasa da tasarrufların meydana gelmesini sağlayan lafızları ağızdan kaçırılmaktadır. Tasarruflara yönelik lafızları ağızdan kaçırın kişinin bu yönde kastı bulunmasa da lafızları kullanmış olması hükmün doğması noktasında yeterli görülmüştür. Zira hâzilin talâka yönelik rızâsı bulunmasa da Şâri’ tarafından talâkı geçerli kabul edildiği gibi muhtî’ de hâzile kıyas edilerek talâkı geçerli sayılır.³²

İnsanın içinde gerçekleşen ve bu nedenle sübjektif bir durum olan kasıt yerine, objektif göstergesi olan beyanın ikâme edilmesi ve hukukî sonuçlarının bu beyana bağlanması, hukukî güvenin ve istikrarın sağlanması açısından önemi inkâr edilmeyecek bir gerçektir. Hukukî işlemlerde kişinin dışı vurduğu söz ve fiilleri ile kastı arasında uyumun bulunması hukukun uygulanması sürecinde karışıklık, düzensizlik ve belirsizliğin önlenmesi bakımından önemlidir. Ayrıca hukukî istikrarın ve hukuk güvenliğinin sarsıntıya uğramadan korunabilmesi ve böylece adaletin sağlanması adına, vâkif olunması mümkün olmayan kasıt yerine, duyularla algılanabilen ve kastı temsil eden objektif kriterlerin kabul edilmesi ve hükümlerin bu kriterlere bağlanması daha uygun görünmektedir.

Hanefiler, görüşleri için aklî gerekçeleri de zikretmektedirler. Şöyle ki Hanefî mezhebindeki ağırlıklı görüş, hukukî işlemlerde kasta bakmadan dışı vurulan beyanı dikkate alma yönündedir. Şâri’ nikâh, talâk gibi sözlü tasarruflarda belirli lafızların kullanılmasını, söz konusu tasarrufların meydana geldiğine hükmetmek noktasında yeterli saymıştır. Bu nedenle kişinin bu tasarruflara yönelik kastı bulunmasa bile ağızdan kaçırıldığı sözlerle tasarruflarının vuku bulduğuna hükmedilir. Nitekim Kâsânî (ö. 587/1191), talâkın da vâki ve nikâhın geçerli (câiz) olması için, kastın şart olmadığını ve bu yüzden ağızdan hatayla talâk ya da nikâha yönelik lafız çıkan şahsın talâkının vâki veya nikâhının geçerli olduğunu söyler. Zira hatayla yok olan kasıttır. Kasıt da talâkın vuku bulması ve nikâhın gerçekleşmesi için şart değildir.³³ Kâsânî’nin bu sözlerinden hatayla, kastın yok olduğu anlaşılmaktadır. Öyleyse Hanefî doktrinine göre bir kimse boşanma dışında bir şey kasteder, fakat dili sürçerek talâk sözünü söylerse talâkı gerçekleşir. Çünkü bu kimse boşamayı kastetmemişse de talâkın gerçekleşmesi noktasında kasıt göz önünde bulundurulmaz.³⁴ Hanefî mezhebine göre talâka yönelik söz söyleyen şahsın kastının olup olmaması önemli değildir. Nitekim Şâri’ hâzilin talâkını geçerli kılmakla talâkın vâki olması noktasında kastın şart olmadığını ifade etmiştir.

Hanefî fakihler, hatayla ağızdan çıkan lafızla satış akdinin fâsid de olsa mun’akit olması şeklindeki görüşleri noktasında muhtîin kusurlu ve dikkatsiz davranmasını gerekçe gösterirler. Nitekim hata kusur neticesinde söz konusu olduğu için oruçta da mazeret olarak kabul edilmemiştir.³⁵ Zira oruçlu olduğunu unutup bir şeyler yiyen ya da içen kimsenin orucu

³⁰ Süleymân b. el-Eş’as Ebû Dâvûd, *Sünenu Ebû Dâvûd*, thk. Şu’ayb el-Ernevût - Muhammed Kâmil (Dâru’r-Risâle el-’Âlemiyye, 2009), “Talâk”, 9; Ebû Îsâ Muhammed et-Tirmizî, *el-Câmi’u’s-şâhih*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir vd. (Mısır: Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1975), “Talâk”, 9; İbn Mâce, *Sünenu İbn Mâce*, “Talâk”, 13; Ebû’l-Hasen Alî b. Ömer ed-Dârekutnî, *Sünenu’l-Dârekutnî* (Beyrut: Müessesetu’r-Risâle, 2004), 5/35.

³¹ Bk. Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-şanâ’i*, 3/558-559.

³² Bk. Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-şanâ’i*, 4/219.

³³ Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-şanâ’i*, 3/558-559, 4/215.

³⁴ Ebû’l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta’lîl’l-Muhtâr* (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, ts.), 3/124.

³⁵ Pezdevî, *Uşûlü’l-Pezdevî*, 4/537.

bozulmazken abdest alırken hatayla boğazına su kaçırın kişinin orucu bozulur.³⁶ Bu fakihler muhtîin satış ve icâre gibi akitlerini mükrehin hukukî işlemlerine kıyas ederek mükrehin hukukî işlemleri fâsid olarak mun'akit olduğu gibi muhtîin de hukukî işlemlerinin fâsid olarak gerçekleştiğini savunurlar.

2.2. CUMHURA GÖRE HATANIN SÖZLÜ TASARRUFLARA ETKİSİ

Mâlikî ve Hanbelîlere göre talâkın şartlarından biri lafzî kastetmek olduğu için, ağızdan talâkla ilgili sözler kasıtsız bir şekilde çıkan muhtîin talâkı meydana gelmez.³⁷ Öyleyse hanımına talâkla alakası olmayan sözler söylemeyi kastederken dilinin sürçmesi sebebiyle “sen boşsun” sözünü ağızdan kaçırın kimsenin talâkı vâki olmaz. Bu konuda genel prensip bu olmakla birlikte bu iki mezhepte talâk beyanında bulunan kişinin “dilim sürçtü” iddiasıyla talâkının diyâneten değil, kazâen meydana geldiği kabul edilir. Buna karşılık talâkın kazâen vâki olmaması için onun “dilim sürçtü” demesinin talâkın meydana gelmemesi bakımından hiçbir yararı yoktur. Bu kişi dilinin sürçtüğünü delille ortaya koyarsa talâkı diyâneten vâki olmadığı gibi kazâen yani yargı bakımından da vâki olmaz.³⁸

Şâfiî mezhebinde talâkın vâki olması için kişinin hem talâk lafzını hem de bu lafzın manasını aynı anda kastetmesi şarttır. Dolayısıyla konuşurken hatayla ağızdan talâka ilişkin lafızları kaçırın kimsenin talâkı meydana gelmez. Şu var ki kişinin bu lafızları söyleme noktasında dilinin sürçtüğüne dair bir delil veya karine göstermediği sürece talâk lafzını hatayla söylediği tarzındaki iddiası kabul edilemez. Bu takdirde bir kimse hanımına “sen boşsun” dedikten hemen sonra onun hakkında “sen hoşsun” sözünü kastettiğini, ancak dilinin sürçmesiyle “sen boşsun” sözünün ağızdan hatayla çıktığını iddia ederse bu durumda iddiası kabul edilmez. Buna karşılık kocanın, talâkla ilgili lafzî hatayla söylediğine dair delil gösterir veya karine varsa bu durumda sözü kabul edilir. Söz gelimi hanımı hayızdan yeni çıkan bir kimse, ona “sen şimdi temizsin (tâhir)” diyeceğine hatayla “sen şimdi boşsun (tâlik)” der ve dil sürçmesi sebebiyle “boşsun” kelimesini söylediğini iddia ederse iddiası kabul edilir. Zira böyle bir durum onun doğruluğunu göstermektedir.³⁹ Buna karşılık bazı Şâfiî fakihleri, muhtîin hata ettiğine yönelik iddiasının her durumda kabul edilmeyeceğini ileri sürerler. Zira onlar, muhtîin bu iddiası zâhîren kabul edilmese de hata ettiğini gösteren bir karine veya delil bulunmasa bile hata iddiasının diyâneten yani bâtinen kabul edileceğini savunurlar.⁴⁰ Çünkü normal olan, bâliğ ve akıllı olan şahsın kastettiği sözlerin ağızdan çıkmasıdır.⁴¹ Bunun aksini iddia etmek delil ve karine gibi bir ispat aracıyla mümkündür.

Şâfiî mezhebine göre geçerli hukukî bir neticenin elde edilmesi için ehliyet sahibi birisinden beyanın sâdir olmasının yanı sıra, beyanda bulunan kişinin beyana yönelik kastının da bulunması şarttır. Örneğin Şâfiî doktrininde talâkın vuku bulması, kişinin boşama kastının bulunmasına bağlanması kasıt olmadan kişiden sâdir olan bir beyanın hukukî bir sonuç doğurması noktasında yeterli olmadığını gösteren bir husustur. Öte yandan kastı yok eden sebeplerden uyku, ikrah, hata bulunmadığı sürece aslolan, kastın var olmasıdır. Böylece beyanın

³⁶ Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 4/537.

³⁷ Şemsüddîn Muhammed Arefe ed-Desûkî, *Hâşiyetu'd-Desûkî 'ala-Ş-Şerhi'l-kebir* (İhyâu'l-Kütübî'l-Arabiyye, ts.), 2/365-366.

³⁸ Salih Abdussemit' el-Ezherî, *Cevâhirü'l-iklil Şerhu Muhtaşarı'l'allâme Halil* (Beyrut: el-Mektebetu's-Sekâfiyye, ts.), 1/339; Muhammed Aliş, *Şerhu Minehi'l-celil 'alâ Muhtaşarı'l'allâme Halil* (Dâru Sâdir, ts.), 2/208; Mansûr b. Yunus el-Buhûtî, *er-Ravdu'l-mürbi' şerhu Zâdi'l-mustakni*, thk. Abdülkuddus Muhammed Nezir (Müessesetü'r-Risâle, ts.), 563.

³⁹ Ebû Hamid Muhammed el-Gazzâlî, *el-Vasîf fi'l-mezheb*, thk. Ahmed Mahmud İbrahim (Dâru's-Selâm, 1997), 5/385; Ebû'l-Kâsim Abdülkerîm er-Râfi'î, *el-'Aziz şerhu'l-Veciz (eş-Şerhu'l-kebir)*, thk. 'Alî Muhammed Muavviz - 'Adil Ahmed Abdulmevcûd (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997), 8/552; Ebû Zekeriyâ Yahyâ en-Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn ve 'umdetü'l-müttakîn*, thk. 'Adil Ahmed Abdulmevcûd - 'Ali Muahmmmed Muavviz (Beyrut: Dâru 'Âlemi'l-Kütüb, 2003), 6/50-51; Ebû'l-Abbâs Necmüddîn İbnü'r-Rif'a, *Kifâyetü'n-nebih şerhu't-Tenbih*, thk. Macdî Muhammed Surûr Bâsellûm (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2009), 13/426; Ebû Abdillâh Şemsüddîn er-Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc*, thk. Muhammed Ali Beydûn (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 3/442.

⁴⁰ İmâmü'l-Haremeyn Ebû'l-Meâlî el-Cüveynî, *Nihâyetü'l-ma'tlab fi dirâyeti'l-mezheb*, thk. Abdülazîm Mahmud ed-Dîb (Cidde: Dâru'l-Minhâc, 2007), 14/159.

⁴¹ Şemsüddîn el-Hatîb eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*, thk. Muhammed Halil 'Aytânî (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1997), 3/380.

açık olduğu, kastı ortadan kaldıran ikrah ve hata gibi bir sebep bulunmadığı ve aksi bir husus ortaya çıkmadığı sürece beyanın kastı gösterdiği kabul edilir ve bu durumda beyan hukukî sonuç doğurur. Bu doktrinde geçerli bir hukukî işlemde söz edilebilmesi noktasında beyanın bulunması şarttır. Dolayısıyla hukukî işlemi meydana getiren beyan olmadan hukukî işlemin varlığı söz konusu olamaz. Aynı şekilde kasıt bulunmadan mücerret beyanla da hukukî işlem meydana gelmez. Bu nedenle hukukî bir işlemin doğurduğu sonuca kastı bulunmayan muhtî, uyuyan kimse ve mükrehin sırf beyanlarıyla hukukî işlemin varlığından söz etmek doğru olmaz. Kişi hukukî işlemi meydana getiren sözleri kasıtlı telaffuz ettikten sonra onun bu sözleri hangi kasıtlı söylediği dikkate alınmaz. Öyleyse tehdit altında bulunmayan, aklı başında olan ve uyku hâlinde olmayan kimselerin bilinçli bir şekilde buldukları beyanla hukukî işlem gerçekleşir ve bu hukukî işlem meydana geldikten sonra bu kimselerin hangi kasıtlı beyanda bulduklarına bakılmaz.

Günümüz İslam hukukçularının konuyla ilgili görüşlerinden de söz etmekte fayda vardır. Onların bir kısmı, muhtîin bulunduğu beyanla talâkın vâki olmadığı yönündeki görüşün tercihe şayan olduğu kanaatinde. Dolayısıyla boşamaya ilgili beyanın hata sonucu söylendiği delil veya karine ile sabit olursa bu durumda talâk vuku bulmaz. Bu hukukçular muhtîin talâkının vâki olmadığı konusunda “*Şüphesiz Allah ümmetimden hata, unutmama ve tehdit edildikleri şeyleri kaldırdı.*”⁴² rivayetinin bu hususa delâlet ettiğini belirtirler.⁴³ Ebû Zehre de talâk lafzını hatayla ağzından kaçırın kimsenin boşamaya yönelik kastı bulunmadığını söyleyerek talâkının vâki olmadığını savunur.⁴⁴ Abdülkerim Zeydân, fetva verecek kimsenin bu hususu dikkate arak fetva vermesi gerektiğini ileri sürer.⁴⁵

Kişinin ağzından dil sürçmesi sonucu çıkan sözlere ilişkin kastı bulunmadığı için sözlerine itibar edilmemesi ve neticelerin terettüp etmemesi gerektiği kanaatindeyiz. Buna binaen hatayla ağzından talâkla ilgili sözler çıkan kimsenin boşama kastı bulunmadığından talâkı meydana gelmez. Çünkü boşamada aslolan, gerektiğinde talâka başvurulmasıdır. Boşama kastı bulunmayan ve dil sürçmesi sonucu ağzından talâk lafzı çıkan kimse, eğer lafzı dil sürçmesi sonucu söylediğine dair bir karine olur ve bu kimse, bu durumu delille ispat ederse talâkı gerçekleşmemelidir. Öte yandan bir karinenin hatayı göstermesi veya hatanın ispat edilmesi hâlinde hatanın dikkate alınması muhtîin mağduriyetini giderecektir. Şöyle ki talâkla ilgili beyanda bulunan herkesin, kastetmeksizin talâk lafzını ağzından hata sonucu kaçırıldığını söyleyeceği ya da hata ettiğini iddia edeceği, dolayısıyla hukukî istikrarın ve güvenin yok olacağı tarzındaki endişeleri ortadan kalkacaktır.

Mâlîkî fakihleri mülkiyetin intikali amacıyla yapılan satış akdi, hibe, icâre gibi malî tasarruflarının geçerli olması için tarafların kasıt sahibi olmalarının şart olduğu kanaatinde. Dolayısıyla muhtîin kastı bulunmadığı için muâveze akitleri in'ikat etmez.⁴⁶ Şâfiî fukahâsı, talâkta olduğu gibi icâre ve satış akitlerinde tarafların bu akitlerin beyanını kastetmelerinin gerekli olduğunu savunurlar. Bu yüzden dil sürçmesiyle bu akitlere ilişkin beyanı kaçırın muhtîin akitleri sahih değildir.⁴⁷ Mâlîkî mezhebi gibi Hanbelî mezhebi de hukukî işlemlerinin geçerli olması noktasında kasta önem atfetmektedir. Dolayısıyla ağzından muâveze akitlerinin beyanı kaçırın muhtîin satış vb. akitleri mun'akit olmaz.⁴⁸

Kanaatimizce dil sürçmesi nedeniyle ağzından satış vb. akitlere ilişkin sözler kaçırın kimsenin yaptığı akitlerin bâtil sayılmasına yönelik görüş tercihe şayandır. Öyleyse icâre ve satış akdi gibi akitlere ilişkin beyanı ağzından hatayla kaçırın kimsenin lafzı hata sonucu söylediğini

⁴² İbn Mâce, *Sünenu İbn Mâce*, “Talâk”, 16; Dârekutnî, *Sünenu'd-Dârekutnî*, 5/301.

⁴³ Abdülkerim Zeydân, *el-Mufaşşal fi aḥkâmi'l-mer'e ve'l-beyti'l-Müslim fi's-Şer'i'ati'l-İslâmiyye* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993), 7/387; Abdülvehhab Hallâf, *Aḥkâmu'l-aḥvâl-i's-Şaḥşîyye fi's-Şer'i'ati'l-İslâmiyye* (Kuveyt: Dârü'l-Kalem, 1990), 132.

⁴⁴ Muhammed Ebû Zehre, *el-Aḥvâlu's-Şaḥşîyye* (Kahire: Dârü'l-Fikri'l-Arabî, 2000), 291.

⁴⁵ Zeydân, *el-Mufaşşal*, 7/387.

⁴⁶ Kuveyt Vakıflar ve Din İşleri Bakanlığı, *el-Mevsû'atü'l-fikhiyye* (Kuveyt: Zâtu's-Selâsil, 1990), 19/156-157.

⁴⁷ Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, 3/384-385; Süleyman b. Muhammed el-Büceyremî, *Hâşiyetü'l-Büceyremî 'ala'l-Ḥaṭîb* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1996), 3/288.

⁴⁸ Kuveyt Vakıflar ve Din İşleri Bakanlığı, *Mv.F*, 19/156-157.

gösteren bir karine bulunması veya bir delille ispat etmesi şartıyla akitleri geçersiz sayılmalıdır. Bir de hata sonucu ağızdan istem dışı muâveze akitleriyle ilgili sözler kaçırın kimsenin, akdin gerçekleşmesine yönelik rızâsı yoktur. Buradan hareketle hatayla ağızdan satış, icare gibi akitlerin beyanı çıkan kişinin yaptığı akitlerin sahih olmaması gerektiğini düşünüyoruz.

İslam hukuk doktrininde muhtîin, mükrehin ve unutan şahsın nikâh, talâk ve satış gibi hukukî işlemlerin hükmünün incelendiği yerlerde, “*Şüphesiz Allah ümmetinden hata, unutma ve tehdit edildikleri şeyleri kaldırdı.*” rivayeti hem ifade ettiği hüküm hem de sıhhat bakımından fukahâ arasında tartışmalı konulardandır. Yukarıda da geçtiği üzere Hanefî fakihler muhtîin tasarruflarının hükmü hakkında bu hadis ile amel etmezler. Buna karşılık diğer üç mezhep fakihleri görüşleri için bu hadis ile istidlal ederler. Nitekim bu fakihler muhtîin hukukî işlemlerinin hükmünü ele aldıkları yerlerde ümmetten hatanın vb. şeylerin kaldırıldığını ifade eden hadisi görüşleri için delil olarak gösterirler.

Şâfiî fakihlerinden Mâverdî (ö. 450/1058), Şâfiî doktrininde muhtîin talâkının gerçekleşmeyeceği konusunda “*ümmetten hata, unutma ve zorlandıkları şeylerin kaldırıldığını*” bildiren hadisle istidlal edildiğini belirttikten sonra “*bunların kendilerinin kaldırılması vakiya ters düşer*” tarzındaki olası bir itiraza, kaldırılan hususun bunların kendilerinin olmadığı, aksine bunlardan doğan hükümler olduğu şeklinde cevap verir. Mâverdî, “*ümmetten kaldırılan şeyin günah olduğu*” şeklindeki iddiaya da “*hükümün kaldırılması günahın kaldırılmasını da gerektirdiği için, kaldırılan şeyin, hüküm olmasının daha uygun olduğunu*” söyleyerek Şâfiîlerin konu hakkındaki yaklaşımını ortaya koyar.⁴⁹

Hanefî usûlcülerden Debbûsî ve Serahsî, “*ümmetten hata, unutma ve ikrahın kaldırılması*”nın vâkiya ters düştüğünü ve bu yüzden hadiste, ümmetten kaldırılan şeyin hata, unutma ve ikrah olmadığına, aksine bunların hükümleri olduğuna vurgu yaparlar. Bu iki usûlcü hadiste söz konusu edilen “*delâletü'l-iktizânın*” umûm ifade edip etmemesinin de tartışmalı konulardan olduğunu sözlerine eklerler. Zira Şâfiîler, “*umûmü'l-muktezâ*” esasını benimserken Hanefî fakihler bu esası benimsemezler. Nitekim İmam Şâfiî, “*iktizâ ile sabit olan hükümün nass ile sabit olan hüküm gibi olduğunu, nass ile sabit olan hükümde umûm söz konusu olabileceğini ve dolayısıyla hadisin hem dünyadaki hem de ahiretteki hükme hamledilmesi gerektiğini*” söyler. “*Umûmü'l-muktezâ*” esasını benimseyen İmâm Şâfiî, “*diğer sözlü tasarrufları gibi mükrehin ve muhtîin talâkının da bâtil olduğunu, ikrah ve hata sonucu yeme içmenin orucu bozmayacağını*” belirtir. Hanefîler, ise “*uhrevî hükümün -o da günahtır- kaldırılması hakkında fikir birliği bulunduğu ve bununla hadis yeteri kadar anlam ifade ettiği için hadisle yalnızca uhrevî hükümün kaldırıldığını*” söylerler.⁵⁰ Zira bu mezhebe göre “*delâletü'l-iktizâ*” prensibi gereğince “*ümmetten hata, unutma ve zorlandıkları şeylerin kaldırıldığını*” ifade eden hadis, umum anlam içermez. Dolayısıyla bu hadisten hem uhrevî hem de dünyevî hüküm kapsayacak şekilde genel bir hüküm kastedilemez. Öyleyse hadisten ya sadece uhrevî hüküm ya da sadece dünyevî hüküm kastedilebilir. Bu hadiste âhret hükümünün -ki o da günahın kaldırılmasıdır- kastedilmesi konusunda fakihler arasında görüş birliği bulunduğundan dolayı hadisin sadece uhrevî hüküm kastedilebilir. Bu nedenle bu hükümle birlikte dünyevî hüküm kastedilemez. Çünkü hadisten her iki hüküm aynı anda kastedilirse hadis umûm ifade eder. Hâlbuki Hanefî fakihleri “*umûmü'l-muktezâ*” prensibini benimsememektedir.⁵¹

Doktrinde muhtîin sözlü tasarruflarının hükmü hakkında delil olarak zikredilen “*ümmetten hata, unutma ve zorlandıkları şeylerin kaldırıldığını*” bildiren hadisin sened bakımından sahih olup olmaması tartışma konusu edilmiştir. Nitekim Mâlikî fakihlerinden Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân* adlı eserinde bu hadisin senedinin sahih olmadığını ve bu

⁴⁹ Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed el-Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebir*, thk. 'Alî Muhammed Muavviz - 'Adil Ahmed Abdulmevcûd (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994), 10/228.

⁵⁰ Debûsî, *Takvîmü'l-edille*, 136; Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed es-Serahsî, *Uşûlu's-Serahsî* (Haydarabad: İhyâu'l-Me'ârif en-Ni'mâniyye, ts.), 1/251.

⁵¹ Kemalüddin es-Sivasî İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, thk. Abdürrezzak Galib el-Mehdî (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 3/471; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râ'îq*, 3/264.

nedenle bazı fakihlerin hata veya unutmaya meydana gelen fiillere hükümlerin bağlanamayacağına dair bu hadisle istidlal etmelerine karşı çıkarken⁵² eserinde başka bir konuda her ne kadar hadis sened itibariyle sahih değilse de âlimlerin hadisin anlamının sıhhati noktasında ittifak ettiklerini belirtir.⁵³ Şâtıbî (ö. 790/1388) de hadis sened bakımından sahih olmasa da hadisin anlamı üzerinde âlimlerin ittifak ettiklerini söyler.⁵⁴

SONUÇ

Klasik dönem fıkıh kitaplarında hukuk ekollerinin hukukî işlemlerin geçerli olması konusunda kasta önem verdikleri açıkça görülmektedir. Ancak ikrah ve hata hâllerinde olduğu gibi kişinin beyanı ile kastı arasında uyumsuzluk varsa bu durumda kişinin beyanına mı yoksa kastına mı öncelik verileceği ve dolayısıyla meseleyi hükme bağlama noktasında beyan ve kasıttan hangisinin dikkate alınacağı doktrinde tartışmalı konulardandır. Bu kapsamda İslam hukuk doktrininde bir akitle ilgili beyanın hatayla söylenmesi hâlinde bu beyanın hukuken dikkate alınıp alınmayacağı ve hukukî sonuçları doğurup doğurmayacağı fakihler arasında tartışmalı konulardandır.

Kasıt içsel bir durum olduğu için, açıklanmadığı sürece bilinmesi ve ona sonuçların bağlanması hukukî açıdan mümkün değildir. Hukukî işlemlerin meydana gelmesi için insanın içinde gerçekleşen kastın dış dünyaya yansıtılması şarttır. Kasıt, beyan vasıtalarından biriyle ortaya konulduğu zaman hukukî işlemlerden söz edilebilir. Bunun yanında sergilenen her davranışın ve söylenen her sözün kişinin kastını yansıtmadığı bir gerçektir. Zira kişi, akit kurarken bazen bilinçli bir şekilde kastını gizli tutar ve bu durumda kasıtle uyumsuz bir beyanda bulunularak göstermelik bir akit gerçekleştirirken bazen de kastı olmadan ağzından hukukî sonuç doğurabilecek şekilde sözler kaçırabilir. Böyle bir durumda beyanın doğuracağı hukukî sonucun onun kastıyla uyumadığı ortadadır. Hanefî mezhebine göre feshi kabil olmayan nikâh, talâk gibi sözlü tasarruflarda irade beyanındaki hatanın hiçbir etkisi bulunmazken feshedilebilen bey' ve icâre gibi akitlerde ise fesâd sebebidir. Cumhura göre ise hata her türlü sözlü tasarrufta iptâl nedenidir.

KAYNAKÇA

- Abdülaziz el-Buhârî, Alâuddîn b. Ahmed. Keşfü'l-esrâr 'an usûli Faḥri'l-İslâm el-Pezdevî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997.
- Aclûnî, İsmail b. Muhammed el-Cerâhî. Keşfü'l-ḥafâ ve muzîlu'l-ilbâs 'amma iştehera mine'l-eḥâdis 'alâ elsineti'n-nâs. 2 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1932.
- Alîş, Muhammed. Şerḥu Mineḥi'l-celîl 'alâ Muḥtaşarı'l'allâme Ḥalîl. 4 Cilt. Dâru Sâdır, ts.
- Apaydın, H. Yunus. "Hata". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 16/437-442. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Ateş, Üveys. "İslam Hukukunda Fesih Hakkı Doğuran Bir Sebep Olması Açısından Akitte Yapılan Hata ve Türleri". Edebali İslâmiyat Dergisi 2/3 (2018), 47-75.
- Buhûtî, Mansûr b. Yunus. er-Ravḍu'l-mürbi' şerḥu Zâdi'l-mustakni'. thk. Abdülkuddus Muhammed Nezir. Müessesetü'r-Risâle, ts.
- Büceyremî, Süleyman b. Muhammed. Ḥâşiyetü'l-Büceyremî 'ala'l-Ḥaṭîb. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1996.

⁵² Ebû Bekr Muhammed İbnü'l-Arabî, *Aḥkâmü'l-Ḥur'ân*, thk. Muhammed 'Abdülkadir 'Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 3/348.

⁵³ İbnü'l-Arabî, *Aḥkâmü'l-Ḥur'ân*, 3/163.

⁵⁴ Ebû İshâk İbrâhîm eş-Şâtıbî, *el-Muvâfaḳât fî usûli'l-şer'i'a*, thk. Ebû Ubeyde Meşhur b. Hasen (Dâru İbn 'Affân, 1997), 1/236. Ayrıca hadisin rivayetine yöneltilen tenkitler ve bu konudaki görüşler için bk. İsmail b. Muhammed el-Cerâhî el-Aclûnî, *Keşfü'l-ḥafâ ve muzîlu'l-ilbâs 'amma iştehera mine'l-eḥâdis 'alâ elsineti'n-nâs* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1932), 1/433-434.

- Cürcânî, es-Seyyid eş-Şerîf. et-Ta'rîfât. thk. Muhammed Sıddık el-Minşâvî. Kahire: Dâru'l-Fazîle, 2004.
- Cüveynî, İmâmü'l-Haremeyn Ebü'l-Meâlî. Nihâyetü'l-maṭlab fî dirâyeti'l-mezheb. thk. Abdülazîm Mahmud ed-Dîb. 20 Cilt. Cidde: Dâru'l-Minhâc, 2007.
- Dârekutnî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ömer. Sünenu'd-Dârekuṭnî. 6 Cilt. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 2004.
- Debûsî, Ebû Zeyd Abdullâh. Takvîmü'l-edille fî uşûli'l-fıkh. thk. Halil Muhyiddîn el-Meys. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.
- Demirci, İslam. "Hata Sebebiyle İrade ve Beyan Arasında Meydana Gelen Uyuşmazlığa Fukahanın Yaklaşımı". İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi 21 (2013), 259-292.
- Desûkî, Şemsuddîn Muhammed Arefe. Hâşiyetu'd-Desûkî 'ala's-Şerhi'l-kebîr. 4 Cilt. İhyâu'l-Kütübi'l-Arabiyye, ts.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as. Sünenu Ebû Dâvûd. thk. Şu'ayb el-Ernevût - Muhammed Kâmil. Dâru'r-Risâle el-'Âlemiyye, 2009.
- Ebû Zehre, Muhammed. el-Aḥvâlu's-Şaḥşîyye. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 2000.
- Ezherî, Salih Abdussemî'. Cevâhirü'l-iklîl Şerḥu Muḥtaşarı'l'allâme Ḥalîl. 2 Cilt. Beyrut: el-Mektebetu's-Sekâfiyye, ts.
- Gazzâlî, Ebû Hamid Muhammed. el-Vasîṭ fî'l-mezheb. thk. Ahmed Mahmud İbrahim. 7 Cilt. Dâru's-Selâm, 1997.
- Gazzâlî, Ebû Hamid Muhammed. İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn. 16 Cilt. Kahire: Dâru's-Şa'b, ts.
- Habbâzî, Ebû Muhammed Celâleddîn Ömer. el-Muḡnî fî uşûli'l-fıkh. thk. Muhammed Mazhar Bekâ. Mekke: et-Turâsu'l-İslâmî, 1403.
- Hallâf, Abdülvehhab. Aḥkâmu'l-aḥvâli's-Şaḥşîyye fî şer'i'ati'l-İslâmiyye. Kuveyt: Dâru'l-Kalem, 2. Basım, 1990.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah. Sünenu İbn Mâce. thk. Şu'ayb el-Ernevût vd. Dâru'r-Risâle el-'Âlemiyye, 2009.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâluddîn. Lisânu'l-'Arab. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, ts.
- İbn Melek, Abdüllatif. Şerḥu Menâri'l-envâr fî uşûli'l-fıkh. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.
- İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm. el-Baḥrû'r-râ'ik şerḥu Kenzi'd-dekâ'ik. thk. Muhammed Ali Beyzûn. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm. Fetḥu'l-gaffâr fî şerhi'l-Menâr el-Ma'rûf bi Mişkâti'l-envâr fî uşûli'l-Menâr. 3 Cilt. Mısır: Şirketu Mektebi ve Matba'ati Mustafa el-Bânî, 1936.
- İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed. Aḥkâmü'l-Ḳur'ân. thk. Muhammed 'Abdülkadir 'Atâ. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 3. Basım, 2003.
- İbnü'l-Hümâm, Kemalüddin es-Sivasî. Fetḥu'l-ḳadîr. thk. Abdürrezzak Galib el-Mehdî. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- İbnü'r-Rif'a, Ebü'l-Abbâs Necmüddîn. Kifâyetü'n-nebîh şerḥu't-Tenbîh. thk. Macdî Muhammed Surûr Bâsellûm. 21 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009.
- Karadâğî, Ali Muhyeddîn el-. Mebde'u'r-rıdâ fî'l-uḳûd. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmî, 1. Basım, 2008.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr. Bedâ'i'u's-şanâ'î' fî tertîbi's-şerâ'î'. thk. Ali Muhammed Muavviz ve Adil Ahmed Abdülmevcûd. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 3. Basım, 2010.

- Küveyt Vakıflar ve Din İşleri Bakanlığı. el-Mevsû'atü'l-fıkhıyye. 45 Cilt. Kuveyt: Zâtu's-Selâsil, 2. Basım, 1990.
- Mâverdî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed. el-Hâvi'l-kebîr. thk. 'Alî Muhammed Muavviz - 'Adil Ahmed Abdulmevcûd. 18 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Mevsîlî, Ebû'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh. el-İhtiyâr li-ta'îlî'l-Muhtâr. 5 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Nevevî, Ebû Zekerıyyâ Yahyâ. Ravzatü't-ţâlibîn ve 'umdetü'l-müttaķîn. thk. 'Adil Ahmed Abdulmevcûd - 'Ali Muahmmmed Muavviz. 8 Cilt. Beyrut: Dâru 'Âlemi'l-Kütüb, 2003.
- Pezdevî, Ebû'l-Usr Fahu'l-İslam. Uşûlü'l-Pezdevî: Kenzu'l-vuşûl (Abdülaziz el-Buhârî'nin Keşfü'l-esrâr'ı ile birlikte). 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- Râfi'î, Ebû'l-Kâsım Abdülkerîm. el-'Azîz şerhu'l-Vecîz (eş-Şerhu'l-kebîr). thk. 'Alî Muhammed Muavviz - 'Adil Ahmed Abdulmevcûd. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- Remlî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn. Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc. thk. Muhammed Ali Beydûn. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 3. Basım, 2003.
- Sadrüşşerî'a, Ubeydullah b. Mes'ûd. et-Tavzîh fi ħalli ğavâmizi't-Tenķîh (Teftâzânî'nin Şerhu't-Telvîh'i ile birlikte). 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Semerkandî, Ebû Bekr Alâüddîn. Tuĥfetü'l-fuķahâ'. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1984.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed. Uşûlü's-Serahsî. 2 Cilt. Haydarabad: İhyâu'l-Me'ârif en-Ni'mâniyye, ts.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed. el-Mebsûţ. 31 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Suĝdî, Ebû'l-Hasen Rüknlüslâm Alî. en-Nütef fi'l-fetâvâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996.
- Şâtıbî, Ebû İshâk İbrâhîm. el-Muvâfaķât fi usûli'l-şerî'a. thk. Ebû Ubeyde Meşhur b. Hasen. 6 Cilt. Dâru İbn 'Affân, 1997.
- Şirbînî, Şemsüddîn el-Hatîb. Muĝni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc. thk. Muhammed Halil 'Aytânî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1997.
- Teftâzânî, Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddîn. Şerhu't-Telvîh alet't-Tavzîh li metni't-Tenķîh. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed. el-Câmi'u's-şahîh. thk. Ahmed Muhammed Şâkir vd. Mısır: Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 2. Basım, 1975.
- Zeydân, Abdülkerim. el-Mufaşşal fi aĥkâmi'l-mer'e ve'l-beyti'l-Müslim fi's-Şerî'ati'l-İslâmiyye. 11 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993.

STRUCTURED ABSTRACT

For legal transactions that have an important place in human life to be considered, there must be statements or acts such as words, writings, signs and taâti that show intent together with intent. Intention, an internal state, can only be reflected outward using declaration. If there are no situations that negatively affect the intention, it is accepted that a person who is shrewd and wise says the words about legal dispositions intentionally. Therefore, the person who claims that he pronounced the statement about verbal dispositions incorrectly must prove his claim. Thus, the concern that it will be easier for the person speaking about the legal proceedings to say that he missed the words unintentionally or to claim that he has made a mistake will be easier. Therefore, this situation will lead to instability in the legal proceedings. For this reason, the essential thing is that the legal transactions are put forward deliberately. Because a legal transaction must be mentioned, a statement or activity such as a word, writing, sign, or taâti must show the person's intent. Mistakes, exhortation, dejection and drunkenness are the causes of muscle harm. Mistakes etc., in cases where there are issues, there is a conflict between the declaration and the intention. However, compatibility between intent and declaration is among the topics sought in legal proceedings. For this reason, intentional error, considered in terms of law, cannot be found together with excuses such as sleep and recovery. At this point, the importance of the coherence of intention and declaration becomes evident. However, sometimes coercion, jokes, mistake, etc take place. In such cases, the purpose and the declaration may not be compatible with each other. There may be no harmony between the statement and the intention here, sometimes unintentionally or intentionally. If there is a discrepancy between the declaration and the intention, do the legal consequences of the declaration apply? In such cases, it is one of the controversial issues among the jurists whether to prioritise the declaration or caste. In this context, it has been one of the issues discussed by the jurists whether or not the provisions of the words that people unintentionally miss. In cases where the statement and the intent are incompatible, which will be given priority is important in finding solutions to the fight issues. For this reason, in this study, we have discussed the legal value of the contract formed by mistake or the verbal dispositions created by mistake and the views of the sects on the subject. The basis of our examination of the effect of the concept of a mistake on verbal dispositions is to reveal the mistake-mistake approaches of the jurists about the validity of their legal acts, their views on whether the words related to the legal actions should be given priority in case of mistake or intention, and the reasons they show as the basis for these views. Here, we aimed to determine the approaches of the sects on this and similar issues. Throughout the study, we analysed the opinions of the sects and examined them in detail. Thus, we evaluated the views on the subject with the analytical method. In this study, we aimed to reveal the nature and scope of "mistake", its effect on contracts and dispositions, and the opinions of jurists on the subject. In our study for this purpose, we concluded that Mâlikî, Shafi'i and Hanbalis defended that the dispositions of the mukhtîn who spoke as a result of a slip of the tongue, were false, based on the hadith "mistake... removed from my ummah". Because according to these jurists, a person who involuntarily utters words related to annulable legal transactions, such as a contract of sale and which cannot be annulled, such as marriage, may show a presumption that he uttered these words in mistake, or if he proves this situation, his words will be considered legally invalid. On the other hand, to ensure legal confidence and stability, Hanafis adopted the view that the contracts that can be terminated, such as the mukhtîn sales contract, are null and void and that the agreements and dispositions that are not suitable for annulment, such as marriage and talaq, are valid, and that the provisions in question for the verbal dispositions that occur as a result of an affidavit are mistaken. We have obtained the result that they are extended compared to the contracts that have occurred.